

VERSLAG over de werkzaamheden van de Commissie in 1949

Hooggeachte Heer Minister,

De Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie heeft ook dit jaar haar drie gewone pleno-vergaderingen en haar zes reglementaire sectie-vergaderingen gehouden. Al deze zittingen hadden plaats in de lokalen die de Universitaire Stichting tot onze beschikking heeft gesteld.

In de vergadering van 30 mei droeg de heer H. J. VAN DE WIJER het voorzitterschap over op de heer J. HERBILLON voor het tijdperk 1949-1950. De heer E. BLANCQUAERT werd tot onder-voorzitter van de Commissie benoemd.

Op de pleno-vergaderingen werden de volgende twee lezingen gehouden.

E. BLANCQUAERT : *Onder Ndl. Jouw ! en Jouwen schuilt een Gallische haan* (1).

É. LEGROS : *Het waalse stombe „prikstok van de osse-drijver”*.

Het waalse *stombe* van de luikse Ardennen, waarvan de eerste betekenis „prikstok van de ossedrijver”, werd om beurten beschouwd van lat. en germ. oorsprong te zijn. De auteur bestudeert

(1) Verschenen in *Handelingen K. C. T. & D.*, XXIII (1949).

de verschillende betekenissen in de oude schriftelijke getuigenissen van dit archaisch woord, en vergelijkt het dan met het brab. *stombe*, gaffelvormige stok, die de landbouwer voor allerhande gebruik bezigt, maar vooral als ploegstok. Ondanks het verschil in genus (m. in de Ardennen en vr. in Brabant) zijn de twee woorden identisch; het samenvoegen van de prikstok en van de ploegstok in een zelfde voorwerp bij de vroegere Romeinen en bij de zuidervolken van nu bewijst het, en er is dus bij ons wel degelijk spraak van het voortleven van het volkslatijn *stimalus (klassiek *stimulus*), waarvan de fonetische evolutie in Wallonië en elders geen groter moeilijkheid oplevert dan de semantische.

In de Vlaamse Afdeling :

J. LEENEN : *Is Volksetymologie Volkswetenschap?* (1)

J. DUPONT : a. *Over enige participia zonder ge-*

Naast het part. *onderstelt* (in eig. zin = hgd. *unterstelt*) mogen we — steunend op mnl. *opset* — ook een part. *opstelt* postuleren. Het element *-stelt* van deze vormen werd — evenals het prefixloos part. *stelt* — in een aantal staande gezegden verwisseld met zijn homoniem, het subst. *stelt*; en dit laatste werd dan secundair vervangen door verschillende, gelijktijdige, synoniemen, als *schaats*, *platin*, *pantoffel*, *slof* en *poot*.

Na een uitwijding over de gecombineerde homonymie-synonymie en verdere toelichting bij de te pas komende woordenschat, verklaart schr. een serie pseudo-figuurlijke gezegden, waarvan de z. g. „eigenl.” betekenis niet aan de gezegden voorafging, maar (wanneer er ooit iemand aan denkt) a posteriori werd verzonnen ter verklaring : *onder de pantoffel staan*, *de wereld staat op stelten*, *de boel is op sloffen*, *hij rijdt (loopt) een schuine schaats*, *de platijne wachten*, *die brief staat op zijn poten*. Hierbij aansluitend worden fra. *faire le pied de grue*, *monter sur ses ergots*, en wa. *il est vite so sès patins*, verklaard als calques van vla. prototypen.

Bij de part. met eindbetoning **aenstelt*, **instelt*, opgevat als part. van **aenstelen*, **instelen* (vgl. mnl. *verstelen* = een andere steel *aanzetten*; d'Arsy: *een bessem stelen* = *emmancher un balai*) brengt schr. het gezegde *weten hoe de zaak in de steel zit* en de hiervan

(1) Verschenen in *Taal en Tongval*, I (1949).

afhangende fra. gezegden *savoir comment l'affaire est emmanchée*, waarbij *emmancher une affaire*. Bij het part. *ontstelt*, opgevat als *ontsteelt*, tenslotte het fra. *branler dans le manche*, als een vrije parafrase.

J. DUPONT : b. *Over de oudste sporen van $\eta < nd$ in vier vinger-gezegden.*

Uitgaande van de talrijke *ng < nd* der XVIIe e., waarvan sommige reeds bij KIL. staan, bespreekt schr. de verkeerde regressie mnl. *vinderlinc* en een aantal *ng*-grafieën die tot de XIVe e., en misschien nog hoger opklimmen. Op grond daarvan postuleert hij een zeer vroege verwisseling der spreektaal-homoniemen *vinger-digitus* en *vinger-vinder* (keurmeester vooral van eetwaren op markten en in winkels), ter verklaring van een viertal pseudo-figuurl. gezegden, die nooit een „eigenl.” zin kunnen gehad hebben.

1° *Door de vingeren zien* wordt teruggebracht op een ironisch-jokkend passief „het werd door den vinder gezien” d. i. oogluikend goedgekeurd, doorgelaten (D'ARSY, door de vingheren sien = *laisser passer*). — In de twee oudste bewijsplaatsen staat nog het sg. *door den vingher*, waaruit men besluiten moet dat het actueel pl. en het begeleidend gebaar secundair zijn; in een andere bewijsplaats staat *tusschen de vyndere* rijmend op *kyndere*.

2° Fr. *Se mettre le doigt dans l'œil* en wa. *s'leyt bouler l'deüt à l'oüy* waarvan de eigenlijke zin onvoorstelbaar is, zijn wsch. calques van hem den vinder in d'oge (laten) steken d. i. erin lopen, zich door een ander erin laten lappen.

In twee ofr. gezegden van vóór 1200, opgetekend in de tweetalige streek van St.-Omaars, heeft *vinger < vindere* nog de oudere betekenis scheidsrechter. Beide zijn oorspr. alleen rebus-achtige woordgrapjes van tweetaligen, gekalkeerd op oudvla. rechtspreuken : (cf. de bekende „rebus de Picardie” ; in picard. Wallonië is vandaag nog *rébus = proverbe*).

3° *Qui a mal en doit gésir en doit* (Prov. Rusticor. — MORAWSKI, n° 1918 ; SINGER, II, p. 90) schijnt vertaald uit de versjes *Die hevet den vindere versworen, Hi sel inliggen daervoren*. — mnl. *versworen* = vals zweren en pijn doen (*swere = sere*) ; *inliggen* = in gijzeling liggen en te bed liggen.

4° *Qui a mestier dou feu à son doit le quiert* (Ibid. en reeds Prov. au Vil. rond 1170). Het prototype luidde wsch. : *Die viere geroeket*,

Aen vindere soeket. Mnl. *viere* = uitstel en vuur; (*ge*)*roeken* = op iets uit zijn, iets verlangen; *enen iet aensoeken, aen enen iet soeken*: gerechtelijk iets van iemand verzoeken. Oorspr. bet.: Wie uitstel van betaling verlangt, moet die bij den scheidsrechter aanvragen.

De vrije lat. vertaling van dit woordgrapje in de Prov. Rustic. (schooloefening): *Querens scintillam digito sulcare favillam Non dedignatur, ut in hac focus inveniatur* heeft dit burlesk dingetje tot den rang van echt prov. doen opklimmen (een frequent avontuur). Het verschijnt dan in talrijke collecties (MORAWSKI, n° 1812), en komt ten slotte ook in onze Prov. Comm. terecht, waar dan van den *vinder* geen spoor meer over is: n° 216 *Die viers te doen heeft, suect in die aschen.*

J. DUPONT: c. *Gezegden over Sint Katharina, met enige principiële beschouwingen over homonymie en synonymie* (1).

J. L. PAUWELS: *De stijgende diftongen in het Oosten van Zuid-Brabant* (2).

A. CARNOT: *Het element -aard in de toponymie* (3).

In de Waalse Afdeling:

M. PIRON: a. *Centraal en westelijk wa. „chimot”* (4).

b. *Onbekende uitdrukkingen en cruces in oude waalse teksten.*

De h. PIRON haalt uit oude wa. teksten van de XVIIe en XVIIIe eeuw onbekende uitdrukkingen en enkele *cruces*. Hij onderzoekt *dorlot*, juweel, ring, *éberlicocé* of „embrelicoquer”, *hospotrèye*, afgeleid van *hoche-pot*, *boclète bouclette* (ringetje, lokje of dunne darm van de ingewanden), *hérèsse*, krachtvol (afgeleid van *hérer*), *bondis*, opspringend, *djambléye*, schrede, *crapson*, kleine vuiligheid, *houl-piner*, de zieke spelen, *si strenge*, slooft zich af (van een ww. *si *strintchî*) en *preût'lant Marèye*, in de betekenis van pronkend.

(1) Verschenen in *Handelingen K. C. T. & D.*, XXIII (1949).

(2) Zal verschijnen in *Taal en Tongval*, II (1950).

(3) Verschenen onder de titel: *Het element -aard in de Naamkunde*, in *Handelingen K. C. T. & D.*, XXIII (1949).

(4) Verschenen in *Handelingen K. C. T. & D.*, XXIII (1949).

A. VINCENT : *Gallia en Gaule* (1).

Gallia is een landnaam afgeleid door de oude Romeinen van de volkennaam, de *Galli*. Zijn modern frans equivalent *Gaule* kan niet voortspruiten uit een normale evolutie van de eerste naam ; de pogingen, die men tot nog toe heeft gedaan om *Gaule* aan *Gallia* vast te knopen, zijn niet bevredigend. Hetzelfde dient gezegd van de germ. etymologie *walha, land van de Walh. *Gallia* komt vaak voor in middeleeuws-latijnse teksten, zelfs uit officiële bron. Sinds de XIIe eeuw passen de geleerde schrijvers *Itale* aan *Italia* aan en *Gale*, *Galle*, *Galles*, *Gal* aan *Gallia* en bij uitzondering aan *Gaille* ; *Galli* is *Gaule* geworden in de XIIIe eeuw ; alleen deze vorm wordt sedert de XVe eeuw gebruikt. Dezelfde klankwijziging kan men ook voor andere woorden in het noorden waarnemen. In het Engels vindt men *Gallis* „Galliër” in de XVIe eeuw, pl. *Gallic* „frans” sedert 1672. Het franse *Gaule* werd door het Engels ontleend sedert het begin van de XVIIe eeuw met drie betekenissen : *Gaule*, landnaam, *gaulois* als adj. en *Gaulois* als subst.

M. YANS : *Oude luikse rechtstermen*.

Spreker neemt volgende termen in ogenschouw : *masurè*, soort van onroerende goederen, gewoonlijk grond, waarvan een deel is of werd ingenomen door een woning ; *masi*, ontvanger, die de oude cijzen, die de grondeigendom belasten, int ; *tierchal journal*, driejaarlijkse grond, wat dient verklaard naar gelang van het geval door de driejaarlijkse wisselbouw, of beter door een soort van cijns, of door een oppervlaktemaat.

L. REMACLE : *Het waals toponiem stèr*.

De h. L. REMACLE geeft een critisch overzicht van de drie voor-naamste etymologieën, vooruitgezet voor het wa. toponiem *-stèr* : lat. *stare*, *starium, germ. *stede*, lat. *stirpus. Hij onderstreept de fonetische en semantische voordelen van de laatste (tesis van L. ROGER, aanvaard door A. CARNOY), die volgende varianten kon geven : *stèr*, *stér*, *stêr*, *stè*, *stjè* en zelfs *stî*, en waarvan de betekenis „ontginning” uitstekend past voor de ligging van talrijke plaatsnamen op *-ster*. Hij dringt vooral aan op het feit dat de verklaring door *stirpus stèr (en zijn afleiding *stèrcoû*) in de familie exstirpare onderbrengt, familie die goed vertegenwoordigd schijnt

(1) Verschenen in de *R. B. Phil. & Hist.*, dl XXVII, 1949, pp. 712-725.

in Wallonië, juist in het gebied van *ster* (*stèpe, stèpinne, stèpè* en *stèrpé*).

M. A. ARNOULD : *De toponymie van de loopgraven (1914-1918)*.

Dit onderwerp werd alleen aangeroerd door A. DAUZAT in zijn *Argot de la guerre* (p. 161-164). Spreker behandelt hier speciaal de toponymie „op afstand”, gebezigd aan het IJzerfront om de vijandelijke stellingen aan te duiden. Deze toponymie was ook geheim want ze bleef verborgen voor, en onbekend aan diegenen die deze stellingen bezetten.

De belgische kaarten (bv. sektor van Diksmuide, 1917) wijzen namen aan, ontleend aan de vroeger reeds bestaande toponymie (*loopgraaf van de vrijheid*, naam van een hoeve; *Boldersloopgraaf*, naam van een herberg); namen voortspruitend uit de toestand der plaatsen (*slijkloopgraaf*); namen ingegeven door de actualiteit (*versterking van Tabora, Sofia loopgraaf*); namen ingegeven door de vijand (*Brandenburg loopgraaf, Hannover loopgraaf*; namen van regimenten?); eenvoudige volgnummers; tenslotte namen waarvan de verklaring ons ontsnapt (*appelloopgraaf*).

Op de engelse kaarten (bv. sektor van Ieper, 1917), vindt men namen, met hele reeksen aan het woordenboek ontleend, min of meer volgens alfabetische rangorde; van daar een zeer uiteenlopende namenverzameling (*cactus point, Canadian trench, cancer avenue*, enz.).

Deel XXIII (1949) van de *Handelingen* waarvan wij u bijgaand een exemplaar laten geworden bevat, buiten het jaarverslag, de ledenlijst, en een opsomming van de werken die door de Commissie in de loop van dat jaar in ruil werden ontvangen, toponymische en dialectologische studies van : J. HERBILLON, F. JACQUES, L. WARNANT, M. PIRON, E. BLANCQUAERT-C. TAVERNIER-VEREecken enz., J. DUPONT en A. CARNOY, alsook de bibliografische overzichten van É. LEGROS, L. GROOTAERS, H. J. VAN DE WIJER-H. DRAYE-K. ROELANDTS en K. ROELANDTS.

Zoals vroeger werden een zeker aantal exemplaren voor recensie of in ruiling verzonden. Vijf en zeventig exemplaren werden ter beschikking gesteld van de studenten

in de Wijsbegeerte en de Letteren van onze vier universiteiten, die belang stellen in de toponymie of in de dialectologie.

De in ruil ontvangen publicaties werden gedeponereerd in de Instituten en Seminaries voor toponymie en dialectologie der vier universiteiten, zoals blijkt uit de hierbij gevoegde lijst.

De ruildienst werd uitgebreid tot de „Société d'Ethnographie française” van Parijs, het „Instituto de Linguistica van Mendoza” (Argentinië) en de „Societa Retorumantscha” (Zwitserland).

De ruildienst met het „Institut für geschichtliche Landeskunde der Rheinlande an der Universität Bonn” en het „Romanisches Seminar der Universität Hamburg” werd hervat.

Aan Prof. K. HEEROMA die in 1949 naar Djakarta vertrok werd een exemplaar van onze *Handelingen* gezonden. Ook aan de heer DESCHAMPS, directeur van het „Belgisch Instituut” te London werd een kosteloze verzameling gestuurd. Dr. A. WEIJNEN (Tilburg) heeft ons zijn proefschrift *Onderzoek naar de Dialectgrenzen in Noord-Brabant* alsook een toponymische studie over de *Plaatsnamen van Roosendaal* door R. VAN HASSELT en hemzelf aangeboden, waarvoor de Commissie hem de *Handelingen* 1941 en 1942 in ruil heeft gegeven.

De aanvragen van de gemeenten betreffende de wijzigingen van straatnamen zijn in de loop van 1949 niet verminderd. De Commissie kreeg door bemiddeling van de heren goeverneurs aanvragen van : Aarsele, Anderlecht, Angleur, Antwerpen, Beerse, Berchem (Antwerpen), Blankenberge, Borgerhout, Bouge, Brugge, Brussel, Chapelle-lez-Herlaimont, De Panne, Dhuy, Dilbeek, Duisburg, Eke, Esneux, Flémalle-Grande, Frameries, Gelrode, Gentbrugge, Glain, Grâce-Berleur, Grandglise, Grivegnée, Havriennes,

Herstal, Hofstade, Humbeek, Jemeppe-sur-Meuse, Koolskamp, La Hulpe, Ledeberg, Lokeren, Malmedy, Marchienne-au-Pont, Masnuy-Saint-Pierre, Mons, Mortsel, Ormeignies, Petegem, Saint-Nicolas-lez-Liège, Saive, Semmerzake, Seraing-sur-Meuse, Sint-Amandsberg, Sint-Truiden, Thieu, Vaux-sous-Chèvremont, Voormezele, Waterloo en Zandvliet, alsook een brief van de heer minister van Binnenlandse Zaken naar aanleiding van de vervanging der straatnamen door nummers in de gemeente Koksijde.

Na een grondig onderzoek van al deze gevallen heeft de Commissie aan de heren goeverneurs haar advies meege-deeld. Twee waalse gemeenten hebben een aanvraag ingediend om hun naam te wijzigen door het toevoegen van een epiteton : Faulx en Bouvignes die respectievelijk Faulx-les-Tombes en Bouvignes-sur-Meuse willen heten. De Commissie bracht een gunstig advies uit.

De stad Luik heeft ons verzocht een lid van de Commissie aan te duiden om plaats te nemen in de gemeentelijke sub-commissie, belast met het onderzoek van de straatnaamveranderingen. De Commissie heeft de heer É. LEGROS, secretaris van de waalse sectie, aangeduid.

Tot het IIIe Internationaal Congres voor Toponymie en Antroponymie, dat plaats had van 15 tot 19 juli in de Brusselse universiteit, zijn zowat 350 leden, uit 32 landen van Europa, Amerika en Afrika toegetreden.

Er waren 16 secties, waarin meer dan 100 lezingen werden gehouden.

Het congres beklemtoonde het belang dat hoe langer hoe meer, in steeds talrijker wordende landen, aan de onomastische studies wordt gehecht, alsook de wens naar en de noodzakelijkheid van een internationale organisatie van deze studies.

De werkzaamheden van dit congres hebben, zowel in de tijd als in de ruimte een veel groter domein bestreken

dan die van het IIe. Orientalisten en Egyptologen namen veel actiever deel aan onze werkzaamheden en we dienen de nadruk te leggen op het belang van deze medewerking voor de middellandse en tevens voor de vergelijking met de indo-europese onomastiek.

De romaanse en germaanse talen bleven het leeuwen-aandeel behouden, maar in deze groepen uitte zich een streven naar meer evenwicht, nl. door de belangrijker bijdragen uit het Iberisch schiereiland.

Ook wat de slavische talen betreft was de vooruitgang treffend, nl. wat de antroponymie aangaat ; de toetreding van Finland was van groot belang voor de noord-europese onomastiek. Dank zij de medewerking van Hongarije, Turkije, Griekenland en Ierland waren alle belangrijke linguïstische groepen uit Europa vertegenwoordigd.

Afrika leverde mededelingen voor een volledige sectie, niet alleen door zijn noordelijk deel waarmede we reeds contact hadden, maar ook door Zuid-Afrika dat nu deel nam aan onze werkzaamheden.

Noord-Amerika leverde vooral bijdragen van praktische aard ; met Zuid-Amerika werden nieuwe contacten aangeknoopt.

Van heden af zijn de werkelijk internationale ontwerpen van dit studieveld goed omlijnd.

Inzake interne regeling van de werkzaamheden gold onze eerste inspanning voornamelijk de methodes en de algemene problemen ; onder deze nam de geschiedenis van het bevolken, met zijn corollarium : de geschiedenis van het ontginnen, allebei met de archeologie, een ereplaats in.

Op het enigszins praktischer gebied van de kartografie hebben de specialisten geprobeerd — in samenwerking met de linguïsten — de methode van optekening en overschrijving te verbeteren.

In deze sectie werd het belang van de Kadastrale toponymie in het licht gesteld.

De belangstelling voor de antroponymie, die reeds tot uiting kwam op het tweede congres, werd nog nauwkeuriger bepaald ; men onderzocht nl. de vraagstukken gesteld door het in het leven roepen van nationale repertoria en etymologische woordenboeken.

Een van de belangrijkste taken van het congres was de internationale regeling van de onomastische studiën.

Op een vergadering van het uitvoerend comité en van het erecomité werden de grondvesten van deze regeling vastgelegd.

Een internationaal comité van de onomastische studiën werd opgericht. Dit comité is samengesteld uit een secretaris-generaal (ambt tot hetwelk Prof. VAN DE WIJER door de vergadering werd aangesteld) en uit vertegenwoordigers van de verschillende landen.

Daarenboven werd een Internationaal Bestendig Onomastisch Centrum in het leven geroepen. Zijn definitieve zetel is het Instituut voor Naamkunde te Leuven en de directie van het centrum werd aan Prof. VAN DE WIJER toevertrouwd.

Een eerste taak, nl. het bewerken van een internationaal bulletijn voor inlichting en bibliografie, zal weldra verwezenlijkt worden.

In de pleno-vergadering van januari verzocht de heer J. H. VAN DE WIJER de Commissie hem te mandateren om in de Hogere Raad voor Statistiek het totstandkomen van een Woordenboek der Familienamen, gesteund op de gegevens van de volkstelling van 1947, te gaan bepleiten. Hij stelde tevens voor, hem de heren O. JODOGNE en J. LINDEMANS die ook op dit gebied werkzaam zijn als mede-mandatarissen aan te duiden. De Commissie stemde eensgezind met dat voorstel in.

In onze reeks „Werken”, waarvan het eerste deel in 1934 verscheen, hebben we dit jaar het 5e deel, nl. het *Lexique du parler de Jamioulx* van WILLY BAL gepubliceerd.

Brussel, 29 januari 1950.

De Secretaris,
WILLEM PÉE.

Hoogachtend,

De Voorzitter,
J. HERBILLON.
